

8. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

ZBORNİK RADOVA
PROCEEDINGS

8th International Scientific
Conference - Special education
and rehabilitation today

BEOGRAD 2014.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VIII međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 07–09. novembar 2014.

Zbornik radova

The Eight International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, November, 07-09, 2014

Proceedings

Beograd, 2014.
Belgrade, 2014

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

VIII međunarodni naučni skup
Beograd, 7-9. 11. 2014.
The Eighth International Scientific Conference
Belgrade, 07-09. 11. 2014.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:
prof. dr Jasmina Kovačević
prof. dr Dragana Maćešić-Petrović

Kompjuterska obrada teksta - Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-061-0

PARTICIPACIJA RODITELJA KAO FAKTOR ŠKOLSKE KLIME: PRINCIPI I MODELI DOBRE PRAKSE

Sladana Đurić¹, Branislava Popović-Ćitić², Mario Stanojević²

¹Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

²Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Adekvatno povezivanje resursa kojim raspolažu škole, porodice i zajednice od suštinskog je značaja za stvaranje uslova za pozitivan razvoj i prevenciju različitih oblika problema u ponašanju dece i omladine. Osnovni imperativ svake škole treba da bude kreiranje pozitivne školske klime, odnosno stvaranje bezbednog okruženja u kojem će se, u otvorenom i slobodnom ambijentu, obrazovati i vaspitavati generacije učenika. U kojoj meri će se ovaj cilj ostvariti značajno zavisi od obima i kvaliteta učešća roditelja u obrazovno-vaspitnom procesu. Efektivno uključivanje roditelja zahteva kreiranje primenjivog okvira delovanja zasnovanog na nalazima i saznanjima relevantnih naučnih disciplina, kao i primerima dobre prakse iz zemalja u kojima se ovom procesu posvećuje značajna pažnja. Škole, u skladu sa sistemom integrisane podrške učenicima, moraju da grade partnerske odnose sa roditeljima i razvijaju pristup zajedničke odgovornosti za dečiji uspeh. Na taj način ne samo da se povećava nivo roditeljskog angažmana i osnažuje njihova podrška školi, već se direktno ostvaruju pozitivni efekti na akademsku i socijalnu dimenziju školske klime, što posledično može doprineti prevenciji i redukciji problema u ponašanju učenika. Uvažavajući značaj participacije roditelja u školskim aktivnostima, u radu će, pored analize pozitivnih efekata roditeljskog angažovanja i sumiranja vodećih principa uspešne saradnje roditelja i škole, biti prikazane osnovne karakteristike šest tipova modela roditeljskog angažmana (zaštitni, ekspertski, transmisioni, model obogaćivanja nastavnog programa, potrošački i partnerski model), te izvedeni zaključci i preporuke od značaja za planiranje programa unapređenja školske klime u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Srbiji.

Ključne reči: školska klima, participacija roditelja, modeli dobre prakse, prevencija

UVOD

Obim i kvalitet uključenost porodice i, posebno, roditelja dece jeste jedna od suštinskih karika u uspostavljanju adekvatne školske klime. Saglasno tome, upravo je stepen u kojem su škole sposobne da podstiču i podrže šire učešće porodice, veoma značajan indikator uspešnosti njihovog rada (Grant, Ray, 2010). Sa druge strane, roditeljska iskustva, verovanja, stavovi, očekivanja, utisci u značajnoj meri formiraju kompleksan agregat školske klime. Stoga, percepcija roditelja o stanju svih dimenzija

* djuricsladja@gmail.com

odvijanja školskog procesa jeste neizostavni segment evidencije na kojoj se temelji svaka ozbiljna procena parametara uspešnosti funkcionisanja škole.

U radu ćemo rezimirati ključne empirijske nalaze o efektima učešća roditelja, kao i sažeto prikazati glavne principe i modele uspostavljanja odnosa na relaciji škola-roditelji.

Učešće roditelja: rezime empirijskih nalaza

Roditelji i porodica imaju veliki uticaj na uspešnost procesa obrazovanja i vaspitanja dece. Na neki način, porodicama pripada centralno mesto u pristupu koji se u literaturi uobičajeno označava kao integrisana podrška učenicima (*integrated student supports – ISS*), a koji promoviše koordinisanje školske i vanškolske podrške u obrazovanju i vaspitavanju dece (Moore, Emig, 2014). Učešće roditelja se odnosi kako na njihov angažman kod kuće (nadzor nad učenjem dece), tako i participaciju u aktivnostima koje se organizuju u školi (roditeljski sastanci, dobrovoljne aktivnosti, razni oblici roditeljskog aktivizma, radionice i seminari za roditelje).

Brojni kontekstualni faktori (nivo obrazovanja roditelja, materijalni status porodice, stambeni uslovi, struktura i brojnost porodice) jasno su povezani sa dečijim postignućem. Henderson i Berla (1994), međutim, navode da su socijalni status ili prihodi manje značajni prediktori dečijeg uspeha u odnosu na stepen u kojem je porodica učenika u stanju da u kući izgradi ambijent koji podstiče učenje, da istrajava na visokim (ali ne i nerealističnim) očekivanjima u pogledu postignuća svoje dece, kao i da bude uključena u obrazovanje svoje dece, kako na nivou škole, tako i na nivou zajednice. Ovi autori su analizirali nalaze 66 istraživanja u kojima se ispituju prednosti učešća roditelja u obrazovanje dece. Ova, brojne druge metaanalize (Cox, 2005; Fan, Chen, 2001; Jeynes, 2007), kao i naša analiza rezultata istraživanja realizovanih u kasnijem periodu, jasno upućuju na zaključak da efikasno planiran i adekvatno realizovan roditeljski angažman značajno pozitivno utiče na postignuće dece, kao i uspešan rad škole i nastavnika.

Nalazi brojnih istraživanja ubedljivo svedoče da roditelji, svojim ponašanjem, verovanjima, stavovima, snažno usmeravaju kognitivni razvoj dece, te tako imaju ključnu ulogu u njihovom školskom uspehu (Belsky et al, 2007). Kod dece čiji roditelji nisu na adekvatan način uključeni u njihovo obrazovanje sa manjom verovatnoćom se može očekivati socijalni i akademski uspeh (Christenson, 1995; Epstein, Dauber, 1991; Reynolds et al, 1992). Sa druge strane, učenici škola u kojima se ostvaruje adekvatna saradnja roditelja i nastavnika pokazuju bolje rezultate, veći stepen posvećenosti školskim obavezama, bolje se koncentrišu na učenje, pridržavaju se školskih pravila, imaju pozitivne stavove i adekvatno ponašanje, u većem obimu završavaju školovanje i prelaze na više nivoe obrazovanja (Perkins, 2008; Nichols, Nichols, 2012). Takođe, deca čiji roditelji participiraju u procesu školovanja, osim bržeg razvoja veština, pokazuju viši stepen samopoštovanja i sigurnosti. A roditelji

koji adekvatno učestvuju u raznim segmentima školovanja bolje poznaju i razumeju svoju decu, čime se kod njih jača samopouzdanje i uverenost u to da na pravi način pomažu svojoj deci. Nastavnici mnogo lakše organizuju školske aktivnosti u odeljenjima dece čiji roditelji pokazuju viši stepen participacije.

Adekvatno uključivanje roditelja: rezime dobre prakse

Uzimajući u obzir istraživačke nalaze, sopstvena praktična iskustva, kao i rasprave sa drugim ekspertima, Bouffard i Weiss (2008) sumiraju neke bazične principe koji proces uključivanja porodica mogu učiniti smislenim i korisnim. Najpre, uključivanje roditelja mora da bude deo šire strategije komplementarne podrške učenju i razvoju, kao sistemski podržan napor zajedničkom delovanju svih aktera. Dalje, na uključivanje roditelja treba gledati kao na kontinuirani proces koji ima svoje evolutivne faze kroz detinjstvo i adolescenciju, i posebno je značajno u periodima prelaska dece iz jednog u drugi nivo školovanja.

Ipak, ne raspolazu svi roditelji podjednakim kapacitetima za punije učešće u svim aktivnostima i nisu sve škole zainteresovane i sposobne da ih u učešću adekvatno podrže. Istraživanja pokazuju da tradicionalni sistem roditeljske participacije, uprkos dobrim namerama, najčešće ostavlja po strani učešće ne-dominantnih roditelja. I u savremenom školskom sistemu ne postoji opšteprihvaćeni model adekvatne roditeljske participacije. Analizirajući rezultate evaluacije 41 programa roditeljskog učešća, Mattingly i saradnici (Mattingly et al, 2002) su našli da ono što se u tim programima podrazumevalo kao roditeljsko učešće nije nužno imalo pozitivne efekte na dečija postignuća. Stoga ne začuđuje postojanje pravog mnoštva modela koji su poslednjih par decenija u školama u razvijenim zemljama praktikovani u pokušaju da se prevaziđu slabosti tradicionalnog modela i što više osnaži participacija roditelja.

Analizirajući brojne postojeće pristupe u uspostavljanju adekvatnog modela odnosa između roditelja i škola, Swap (1993) identifikuje tri modela roditeljskog učešća: zaštitni, transmisioni i model obogaćivanja nastavnog programa. Desetak godina kasnije Hornby (2011) ovoj kategorizaciji dodaje opis još tri modela: potrošačkog, ekspertskog i partnerskog. Pošto opisani modeli tipološki obuhvataju najveći deo praktičnih strategija primenjivanih u školama u proteklih par decenija, ukratko ćemo prikazati osnovne pretpostavke na kojima se temelje, kao i projektovane ciljeve.

Najčešće primenjivani, zaštitni model, utemeljen je na principu izbegavanja konflikta što se postiže relativno striktnim odvajanjem profesionalne od roditeljske uloge. Uloga nastavnika jeste da obrazuju decu u školi, a roditelji su dužni da obezbede da deca idu u školi na vreme i adekvatno opremljena. Pri takvoj podeli uloga učešće roditelja u školi jeste ne samo nepotrebno, već i potencijalno štetno.

Ekspertski model se temelji na uverenju da su osobe profesionalno uključene u školski proces dovoljno stručne da se bave svim aspektima razvoja i obrazovanja

dece. Dodeljujući sebi ulogu kontrolora obrazovno vaspitnog procesa, školsko osoblje donosi sve značajne odluke. Ni u okviru ovog modela se ne ohrabruje učešće roditelja čija se uloga svodi na pasivno primanje informacija i uputstava o obavezama prema deci.

U okviru transimisionog modela ostvaruje se nešto veće učešće roditelja. Iako se i ovaj model odnosa temelji na pretpostavci stručnosti školskog osoblja, smatra se da se deo ekspertize treba preneti na roditelje koji mogu da učestvuju u nekim oblicima intervencija. Takvim učešćem roditelji podržavaju ciljeve škole, ali i dalje ne učestvuju u kontroli školskog procesa, kao ni u donošenju značajnih odluka.

Bazični cilj modela obogaćivanja nastavnog programa jeste da se, uključivanjem roditelja, kreiraju adekvatni školski programi. Roditelji iz različitih etničkih, verskih ili kulturnih grupa sarađuju sa nastavnicima kako bi se razvio što bolji nastavni plan i program koji će adekvatno obuhvatiti sva značajna pitanja o istoriji, vrednostima, stavovima grupe koju predstavljaju.

Na pretpostavci da su roditelji konzumenti školskih usluga utemeljen je tzv. potrošački model. Školsko osoblje ima ulogu konsultanata, obezbeđuje roditeljima sve neophodne informacije i nudi moguće opcije, a roditelji donose odluke o aktivnostima koje će se realizovati. Uzimajući u obzir stavove i želje roditelja, nastavnici im pomažu da naprave izbor između mogućih alternativa.

Partnerski model se smatra okvirom za uspostavljanje najadekvatnijih odnosa između školskog osoblja i roditelja. Utemeljen na pretpostavci da su nastavnici stručni za obrazovanje, a roditelji za svoju decu, ovaj pristup promovise potrebu uspostavljanja partnerskih odnosa u kojima će se, razmenom stručnosti i kontrole, obezbediti optimalni uslovi za razvoj dece.

Suštinu efektivnog partnerskog odnosa između roditelja i školskog osoblja Turnbull i saradnici (2011) sažimaju kroz sedam principa. Ključni princip efektivnog partnerstva jeste stalno građenje poverenja. Od nastavnika se zahteva da budu pouzdani, poverljivi, otvoreni i iskreni u odnosima sa roditeljima. Takođe, taj odnos mora da se temelji na međusobnom poštovanju što podrazumeva uvažavanje mišljenja drugih i poštovanje tuđeg dostojanstva. Roditelji treba da budu uvereni u kompetentnost svih osoba koje su profesionalno uključene u rad sa njihovom decom. Efikasno partnerstvo zahteva dvosmernu komunikaciju kojom će se omogućiti razmena saznanja i ideja između svih uključenih strana. Ne manje značajan jeste i imperativ zaštite dece koji se ostvaruje kroz rano prepoznavanje problema, njihovo rešavanje dok se ne razviju, iznalaženje adekvatnih strategija i unapređenje znanja o mogućnostima zaštite dece.

ZAKLJUČAK

Adekvatno povezivanje resursa kojim raspolažu škole, porodice i zajednice od suštinskog je značaja za stvaranje uslova za pozitivan razvoj dece i omladine. Osnovni imperativ svake škole treba da bude kreiranje pozitivne školske klime, odnosno stvaranje bezbednog okruženja u kojem će se, u otvorenom i slobodnom ambijentu, obrazovati i vaspitavati generacije učenika. U kojoj meri će se ovaj cilj ostvariti značajno zavisi od obima i kvaliteta učešća roditelja u obrazovno-vaspitnom procesu.

Efikasno uključivanje porodice i, posebno, roditelja zahteva kreiranje primenljivog okvira delovanja zasnovanog na nalazima i saznanjima relevantnih naučnih disciplina, kao i primerima dobre prakse iz zemalja u kojima se ovom procesu posvećuje značajna pažnja. Škole moraju da grade partnerske odnose sa roditeljima i porodicama i razvijaju pristup zajedničke odgovornosti za dečiji uspeh. To će povećati nivo roditeljskog angažmana i osnažiti njihovu podršku školi. Onda kada se takvo partnerstvo proširi i na zajednicu, benefiti mogu da budu još veći. Aktivno učešće roditelja podstiče se razvijanjem kod njih osećaja da su dobrodošli, da se njihovo mišljenje uvažava, a njihova participacija u donošenju svih značajnih odluka očekuje.

LITERATURA

- Belsky, J., Vandell, D.L., Burchinal, M., Clarke-Stewart, K.A., McCartney, K., Owen, M.T. (2007). Are there long-term effects of early child care? *Child Development*, 78(2), 681-701.
- Bouffard, S., Weiss, H. (2008). Thinking big: A new framework for family involvement policy, practice, and research. *The Evaluation Exchange*, 14(1&2), 2-5.
- Christenson, S.L. (1995). Supporting home-school collaboration. In A. Thomas & J. Grimes (Eds.), *Best practices in school psychology, 3rd Edition* (pp. 253-267). Washington, DC: National Association of School Psychologists.
- Cox, D.D. (2005). Evidence-based interventions using home-school collaboration. *School Psychology Quarterly*, 20(4), 473-497.
- Epstein, J.L., Dauber, S.L. (1991). School programs and teacher practices and parent involvement in inner-city elementary and middle schools. *Elementary School Journal*, 91(3), 288-304.
- Fan, X., Chen, M. (2001). Parent involvement and students' academic achievement: A metaanalysis. *Educational Psychology Review*, 13(1), 1-22.
- Grant, K.B., Ray, J.A. (2010). *Home, school and community collaboration: Culturally responsive family involvement*. Los Angeles: Sage.
- Henderson, A., Berla, N. (1994). *A new generation of evidence: The family is critical to student achievement*. Columbia, MD: National Committee for Citizens in Education.
- Hornby, G. (2011) *Parental involvement in childhood education: Building effective school-family partnerships*. New York: Springer.

- Jeynes, W.H. (2007). The relation between parental involvement and urban secondary school student academic achievement: A meta-analysis. *Urban Education*, 42(1), 82-110.
- Mattingly, D.J., Prislun, R., McKenzie, T.L., Rodriguez, J.L., Kayzar, B. (2002). Evaluating evaluations: The case of parent involvement programs. *Review of Education Research*, 72(4), 549-576.
- Moore, K.A., Emig, C. (2014). Integrated student supports: A summary of the evidence base for policymakers. *Child Trends*. White Paper. Dostupno na: <http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2014/02/2014-05ISSWhitePaper1.pdf>
- Nichols, G.W., Nichols, J.D. (2012). An analysis of student and parent perceptions: School climate surveys for the public good. *Scholarlypartnershipsedu*, 6(1), Article 3. Dostupno na: <http://opus.ipfw.edu/spe/vol6/iss1/3>.
- Perkins, B. (2008). *What we think: Parental perceptions of urban school climate*. Alexandria, VA: National School Boards Association.
- Reynolds, A.J., Weissberg, R.P., Kaspro, W.J. (1992). Prediction of early social and academic adjustment of children from the inner city. *American Journal of Community Psychology*, 20(5), 599-624.
- Swap, S.M. (1993). *Developing home-school partnerships*. New York: Teachers College Press.
- Turnbull, A., Turnbull, R., Erwin, E. J., Soodak, L.C., Shogren, K.A. (2011). *Families, professionals and exceptionality*. Boston: Pearson.

PARENTS' PARTICIPATION AS A FACTOR OF SCHOOL CLIMATE: PRINCIPLES AND MODELS OF GOOD PRACTICE

Summary

Adequate resource mobilization of schools, families and local communities is essential for creating conditions for positive development and preventing different forms of behavior problems in children and youth population. The process of creating positive school climate and forming a safe environment, in an opened and free ambient, with generations of students that are being educated, is an imperative for every school. Reaching this goal largely depends on the extent and quality of parents' participation in the formal educational process. Effective participation of parents requires creation of applicable framework of action that is based on relevant scientific findings, and on examples of good practice from countries which give special attention to this process of involvement. In order to comply with the system of integrated support for the students, schools need to build partnership with parents and develop mutual responsibility for children's success in the educational system. In this way, parental engagement is increased, parents' effort to support schools are encouraged, and they are directly making a positive impact on academic and social dimension of school climate, which consequently leads to prevention and reduction of behavior problems in student population. Considering the importance of parents' participation in school activities, in this paper, we will analyze positive effects of parental engagement, summarize leading principles when it comes to successful partnership of parents and schools, and present six models of parental engagement (Protective Model, Expert Model, Transmission Model, Curriculum-Enrichment Model, Consumer Model and Partnership Model). In addition, we will draw conclusions and make recommendations that are important for planning programs that are focused on improvement of school climate in educational institutions in Serbia.

Key words: school climate, parents' participation, examples of good practice, prevention